

УДК 343.1

DOI 10.33244/2617-4154.4(13).2023.148-156

Т. В. Качан,*здобувачка третього рівня вищої освіти,**Державний податковий університет**e-mail: kachan9806@ukr.net***ORCID ID 0000-0002-9520-1467**

УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості розслідування зловживання владою або службовим становищем на сучасному етапі розвитку України. Звернено увагу на те, що зловживання владою та службовим становищем є серйозною соціальною проблемою, оскільки порушення влади може призводити до великої шкоди суспільству та виснаження довіри до державних інституцій.

Щоб протидіяти цьому явищу, важливо розвивати системи контролю, проводити ефективну антикорупційну роботу та забезпечувати високий рівень підзвітності. Також потрібно акцентувати увагу на етичних стандартах у сфері державної служби та бізнесу, підвищувати рівень освіти та свідомості серед державних службовців, інспекторів та громадськості.

Останнім часом зазначаються певні особливості в механізмі, способах їх вчинення і приховування в різних сферах економічної діяльності, зокрема, з використанням фіктивних (підроблених) документів, що містять відомості про надані послуги, які насправді не існували. Підроблення документів часто застосовують як засіб вчинення або маскування основного кримінального правопорушення. Проте виявлення фактів підроблення документів не звільняє слідчого від обов'язку доводити факт розкрадання, заволодіння, оскільки службове підроблення є лише проміжним інструментом для вчинення тяжчого злочину.

Провівши аналіз розслідування щодо зловживання владою або посадовим становищем, в Україні виокремлено напрями вдосконалення цього процесу: 1) урегулювання понятійно-категорійного апарату: важливо визначити чіткі та конкретні терміни й поняття, пов'язані зі зловживанням посадовим становищем, щоб уникнути двозначності та невизначеності в законодавстві. Це допоможе уточнити обов'язки та відповідальність держслужбовців; 2) розроблення методик виявлення та розслідування: впровадження стандартизованих методик та процедур для ефективного виявлення й розслідування зловживань. Це може охоплювати навчання слідчих та правоохоронців, використання аналітичних інструментів і покращення співпраці між відповідними

органами; 3) технічна можливість доступу до інформаційних систем: забезпечення доступу до сучасних інформаційних технологій для правоохоронних органів, охоплюючи автоматизовані бази даних та системи. Це сприятиме швидшому обміну інформацією та виявленню випадків зловживань; 4) створення спеціалізованих підрозділів: розгляд можливості створення спеціальних підрозділів у складі правоохоронних органів, які спеціалізуються на зловживаннях посадовим становищем; 5) залучення громадськості та медіа: забезпечення прозорості та підзвітності за допомогою активного залучення громадськості та медіа. Це може охоплювати створення механізмів звітності та регулярне інформування громадськості про проведені розслідування.

Ключові слова: зловживання владою, зловживання службовим становищем, досудове розслідування, кримінальна відповідальність, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Зловживання владою та службовим становищем є серйозною соціальною проблемою, оскільки порушення влади може призводити до великої шкоди суспільству та виснаження довіри до державних інституцій.

Щоб протидіяти цьому явищу, важливо розвивати системи контролю, проводити ефективну антикорупційну роботу та забезпечувати високий рівень підзвітності. Також потрібно акцентувати увагу на етичних стандартах у сфері державної служби та бізнесу, підвищувати рівень освіти і свідомості серед державних службовців, інспекторів та громадськості.

На сьогодні зловживання владою та службовим становищем є одним з найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень. За даними моніторингу роботи Вищого антикорупційного суду, саме цей склад кримінального провадження посідає друге місце за кількістю справ, що перебувають на розгляді суду [1]. Поширеність в Україні цього кримінального правопорушення можна пояснити спрощеними способами вчинення кримінально протиправного діяння та механізми реалізації протиправного умислу через низький рівень правосвідомості держслужбовців і недовістю системи контролю і підзвітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню різних аспектів розслідування зловживання владою або службовим становищем присвячено праці таких учених, як: П. П. Андрушко, Л. П. Бріч, В. В. Голіна, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, В. П. Коваленко, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Ю. О. Науменко, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, В. Г. Хашев та інші. Проте, незважаючи на широку розробленість цієї правової категорії, актуальність її дослідження не втрачається через законодавчі зміни у регулювання даного питання.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є теоретичне дослідження засад розслідування зловживання владою або службовим становищем на сучасному етапі розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Для початку зазначимо, що зловживання владою полягає у використанні посадовою особою своїх повноважень з метою отримання особистої вигоди чи задоволення інтересів інших осіб або компаній, і це суперечить інтересам служби та загальним принципам справедливості й етики.

Зловживання владою може охоплювати різноманітні дії, такі як вимагання хабарів, використання конфіденційної інформації для особистої вигоди, прийняття неправомірних рішень на користь певних осіб або підприємств тощо.

Яскравим прикладом є справа екснардепа О. Пресмана. Він отримав 928 890 грн незаконної компенсації за користування готельним номером ДП «Готельного комплексу «Національний», маючи водночас власне житло в Києві. Тобто, використовуючи свої владні можливості, взяв хабар для себе за рахунок коштів, передбачених законом для компенсації вартості оренди житла народним депутатам [2].

Зловживання службовим становищем та зловживання владою, хоча і пов'язані між собою, але вони можуть мати свої відмінності у тлумаченні та контексті.

Зловживання службовим становищем охоплює використання службовою особою своїх повноважень або влади в межах посади всупереч інтересам служби. Це може охоплювати різні дії, такі як корупційні схеми, недобросовісне виконання службових обов'язків, конфлікт інтересів та інші порушення етичних і юридичних стандартів.

Зловживання владою, як було розглянуто раніше, також включає в себе використання повноважень, але фокусується на використанні влади, яка може бути надана не лише посадовій особі, але й іншими способами.

Обидва ці поняття мають серйозні правові та етичні наслідки, і їх боротьба зазвичай передбачає впровадження механізмів контролю, антикорупційних заходів та відповідної юридичної відповідальності.

Прикладом замаху на зловживання службовим становищем є справа В. Куця, голови Требухівської сільської ради. ВАКС визнав його винним у наданні дозволів на розробку проєктів землеустрою стосовно понад 8 га державних земель, які могли незаконно перейти у приватну власність. За це його позбавили волі на 3 роки та права обіймати певні посади, а також наклали штраф 8 500 грн [3].

Характерними особливостями зловживання владою та службовим становищем, які часто спостерігаються у державних службовців, є:

1. Умисне використання компетенції та авторитету: державні службовці можуть свідомо використовувати свою владу та вплив для досягнення особистих чи третіх осіб цілей, які суперечать інтересам служби.

2. Корисливий мотив та особисті інтереси: це охоплює будь-які особисті вигоди, які державний службовець може одержати через свої дії, будь то фінансова винагорода, майнова вигода чи інші привілеї.

3. Шкода правам та свободам: зловживання владою може призводити до порушення прав і свобод громадян, таких як право на приватне життя, свобода слова чи право на справедливий суд.

4. Долучення службових зв'язків: використання службових позицій для отримання підтримки чи вигоди від інших осіб чи організацій.

5. Вплив на професійну діяльність інших: зловживання владою може охоплювати втручання у роботу інших фахівців або завдання шкоди їх професійній діяльності.

6. Отримання винагороди: державні службовці можуть отримувати різні види винагород за свої дії, що порушують етичні та юридичні стандарти.

Ці характеристики часто є підґрунтям для визначення зловживання владою та службовим становищем, а також для розроблення ефективних механізмів контролю і запобігання корупції в державному секторі.

На сьогодні типовими ситуаціями зловживання владою або службовим становищем є:

1. Неправомірне сприяння призначенню на посаду особи. Це може охоплювати неправомірні впливи чи дії для забезпечення призначення конкретної особи на посаду без належного конкурсу або відповідних кваліфікацій.

2. Неправомірне втручання в діяльність органів влади. Це охоплює неправомірний вплив на рішення органів влади або місцевого самоврядування за допомогою владних повноважень для забезпечення вигоди чи задоволення особистих інтересів.

3. Неправомірне надання переваги. Ситуації, коли посадовець використовує свій статус для неправомірного надання переваги певним особам або організаціям у процесі прийняття рішень.

4. Нецільове використання коштів. Зловживання фінансовими ресурсами, охоплюючи їх нецільове використання, розтрату чи заволодіння коштами для особистого збагачення.

5. Неправомірне звільнення від сплати податків, зборів. Ситуації, коли державний службовець використовує свої повноваження для неправомірного звільнення певних осіб чи компаній від обов'язкових платежів.

6. Створення надлишків товарів чи матеріальних цінностей. Зловживання владою для створення надлишків товарів чи інших цінностей з метою їх подальшого заволодіння.

Ці ситуації можуть порушувати принципи ефективного та справедливого управління, а також призводити до негативних наслідків для громадян і суспільства загалом. Запобігання таким зловживанням і впровадження ефективної системи контролю є важливим завданням для забезпечення прозорості та відповідальності в державному управлінні.

Зважаючи на специфіку зловживання владою або службовим становищем, план розслідування має бути деталізованим та містити плани окремих слідчих (розшукових) дій. Складовими такого плану є: визначення цілей та об'єкта розслідування; з'ясування фактів та обставин зловживання владою чи службовим становищем; визначення осіб, які можуть бути втягнуті у справу; проведення підготовчих заходів: збір та аналіз наявної інформації; взаємодія зі свідками, які можуть надати інформацію; визначення можливих методів фіксування результатів розслідування; складання плану слідчих (розшукових) дій: визначення конкретних слідчих (розшукових) дій, таких як опитування свідків, обшуки, вилучення документів тощо; визначення цілей і завдань кожної слідчої (розшукової) дії; створення групи слідчих та оперативних працівників; розподіл обов'язків і визначення ролей учасників групи; залучення спеціалістів: визначення потреби у спеціалістах для надання технічної допомоги; забезпечення співпраці зі спеціалістами під час досудового розслідування та судового розгляду; фіксування результатів: використання технічних засобів для фіксування результатів проведених слідчих (розшукових) дій; складання документів із зафіксованими фактами й обставинами.

Цей план повинен бути деталізованим і гнучким, щоб забезпечити ефективне розслідування. Також важливо враховувати правові аспекти та забезпечити дотримання прав і обов'язків усіх учасників розслідування.

Як зазначає П. Бурлака, відмінною рисою розслідування кримінальних правопорушень, що їх розглядають, є широке залучення до розслідування експертів, ревізорів, спеціалістів тощо. Він також стверджує, що слідчий повинен: використати чинник раптовості, коли відомі слідству дані збирали негласно, про що винні особи не повинні були знати, провести відповідну роботу з організації слідчо-оперативної комбінації щодо затримання злочинців на «гарячому» в момент вивезення чи реалізації викраденого майна, забезпечити проведення серії першочергових слідчих (розшукових) дій, покликаних процесуально закріпити зібрані негласно дані (огляд місця події, майна, документів, обшуки), призначити аудиторську перевірку фінансово-господарської діяльності установи, організації, за потреби одночасно з призначенням аудиторської перевірки слідчий призначає криміналістичні та інші експертизи [4].

Зазвичай на початку досудового розслідування проводять вилучення й огляд документів, які під час розслідування мають велике значення, оскільки вони допомагають встановити всі суттєві обставини, а також досліджують доцільність проведення певних негласних (слідчих) розшукових дій перед початком активної фази досудового розслідування у вигляді проведення обшуків, тимчасового доступу до речей і документів, виклику та допиту ключових свідків. Необхідні документи повинні бути виявлені, вилучені та оглянуті в максимально короткі строки, щоб злочинець не встиг їх знищити, приховати, спотворити, внести до них зміни або підмінити.

Особливе значення мають записні книжки, щоденники, чорнові записи, бланки документів, цифрові носії інформації, зокрема записні книжки та щоденники: особисті записи чи щоденники можуть містити ключову інформацію щодо планів, транзакцій чи інших справ. Вони можуть бути доказами у справі; чорнові записи: вони можуть вказувати на наміри чи зміни в планах особи, що їх розслідують. Вони можуть розкривати внутрішні думки та мотивації; бланки документів: використання фальшивих бланків чи підробка документів є розповсюдженим методом в економічних злочинах. Виявлення цих матеріалів може вказати на вчинення кримінального правопорушення; цифрові носії інформації: флеш-накопичувачі, жорсткі диски та інші цифрові носії можуть містити електронні документи, електронну пошту, бази даних тощо. Вони можуть бути джерелом важливої інформації.

Останнім часом зазначають певні особливості в механізмі, способах їх вчинення і приховування в різних сферах економічної діяльності, зокрема з використанням фіктивних (підроблених) документів, що містять відомості про надані послуги, які насправді не існували. Підроблення документів часто застосовують як засіб вчинення або маскування основного кримінального правопорушення. Проте виявлення фактів підроблення документів не звільняє слідчого від обов'язку доводити факт розкрадання, заволодіння, оскільки службове підроблення є лише проміжним інструментом для вчинення тяжкого злочину.

Особливе місце в першочергових заходах, спрямованих на швидке розкриття злочинів у сфері зловживання службовим становищем, мають виявлення і розшук активів, одержаних від корупційних та інших злочинів потенційними фігурантами кримінального правопорушення (або переданих їхнім близьким особам), на які надалі може бути накладено арешт після повідомлення особам про підозру. Водночас вимога ефективного пошуку активів підозрюваного прямо зазначена в абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК України, де зазначено, що слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема витребуванням необхідної інформації в Національного агентства України з питань виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших кримінальних правопорушень, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб [5].

За результатом опрацювання запиту від органу досудового розслідування Національне агентство передає інформацію про активи (рухоме і нерухоме майно, цінні папери, корпоративні права, банківські розрахункові та депозитні рахунки) й інші майнові права, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні.

Такий запит для міжнародної правової допомоги може бути складений у формі офіційного запиту і направлений компетентним органам іноземної країни. Зазвичай, такі запити мають відповідати міжнародним стандартам та вимогам, інакше їх може бути відхилено або затримано у процесі розгляду.

Особливу увагу варто звернути на факт розміщення активів, які перебувають під іноземною юрисдикцією. Набуття майнових комплексів на території іноземних країн, а також розміщення грошових коштів у закордонних банківських установах, зокрема на рахунках компаній-нерезидентів, України є досить поширеною практикою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним методом. Для одержання максимальної інформації про такі активи органу досудового розслідування необхідно у стислі терміни направити відповідні запити про міжнародну правову допомогу з метою виконання окремих процесуальних дій для реалізації завдань кримінально-правового характеру [6].

Провівши аналіз розслідування зловживання владою або посадовим становищем в Україні, можна виокремити напрями вдосконалення цього процесу:

1) урегулювання понятійно-категорійного апарату: важливо визначити чіткі та конкретні терміни та поняття, пов'язані зі зловживанням посадовим становищем, щоб уникнути двозначності та невизначеності в законодавстві. Це допоможе уточнити обов'язки та відповідальність держслужбовців;

2) розроблення методик виявлення та розслідування: впровадження стандартизованих методик і процедур для ефективного виявлення та розслідування зловживань. Це може охоплювати навчання слідчих і правоохоронців, використання аналітичних інструментів і покращення співпраці між відповідними органами;

3) технічна можливість доступу до інформаційних систем: забезпечення доступу до сучасних інформаційних технологій для правоохоронних органів, охоплюючи автоматизовані бази даних і системи. Це сприятиме швидшому обміну інформацією та виявленню випадків зловживань;

4) створення спеціалізованих підрозділів: розгляд можливості створення спеціальних підрозділів у складі правоохоронних органів, які спеціалізують на зловживаннях посадовим становищем. Це може охоплювати аналітичні групи та експертів для більш ефективного розслідування;

5) залучення громадськості й медіа: забезпечення прозорості та підзвітності за допомогою активного залучення громадськості й медіа. Це може охоплювати створення механізмів звітності та регулярне інформування громадськості про проведені розслідування.

Ці заходи можуть сприяти покращенню системи розкриття та розслідування злочинів у сфері зловживання посадовим становищем і зміцненню принципів правової держави в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт за результатами роботи Вищого антикорупційного суду. URL : <https://drive.google.com/file/d/1sCzN9XRgnH-i2ycKHybCZnDPJFJgcvgu/view>

2. ВАКС оголосив вирок у справі колишнього народного депутата України VIII скликання / Офіційний вебсайт Вищого антикорупційного суду. URL : <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1153277>

3. 3 роки позбавлення волі за 8 га державних земель: вирок Антикору суду / Офіційний вебсайт Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL : <https://ti-ukraine.org/news/3-roky-pozbavlennya-voli-za-8-ga-derzhavnyh-zemel-vyrok-antykorsudu/>

4. Бурлака П. Методика розслідування кримінальних проваджень щодо викрадення військового майна, вчиненого військовими службовими особами шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 410 КК України). *Вісник прокуратури*. 2019. № 4. URL : https://vpzhr.gp.gov.ua/ua/guidance_vpzhr.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=251536

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Скубак Е. О. Напрями вдосконалення нормативно-правових і практичних засад розкриття та розслідування злочинів у виді зловживання посадовим становищем держслужбовцями в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 5, ч. 2. С. 135–141. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/5_2019/part_2/24.pdf

REFERENCES

1. Zvit za rezultatamy roboty Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu. URL : <https://drive.google.com/file/d/1sCzN9XRgnH-i2ycKHybCZnDPJFJgcvgu/view>

2. VAKS oholosyv vyrok u spravi kolyshnoho narodnoho deputata Ukrainy VIII sklykannia / Ofitsiinyi sait Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu. URL : <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1153277>

3. 3 roky pozbavleniia voli za 8 ha derzhavnykh zemel: vyrok Antykorsudu / Ofitsiinyi sait Transperensi Interneshnl Ukraina. URL : <https://ti-ukraine.org/news/3-roky-pozbavleniia-voli-za-8-ga-derzhavnyh-zemel-vyrok-antykorsudu/>

4. Burlaka P. Metodyka rozsliduvannia kryminalnykh provadzen shchodo vykradennia viiskovoho maina, vchynenoho viiskovymy sluzhbovymy osobamy shliakhom zlozhyvannia sluzhbovym stanovyschem (ch. 2 st. 410 KK Ukrainy). *Visnyk prokuratury*. 2019. № 4. URL : https://vpzhr.gp.gov.ua/ua/guidance_vpzhr.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=251536

5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 r. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Ckubak E. O. napriamy vdoskonalennia normatyvno-pravovykh i praktychnykh zasad rozkryttia ta rozsliduvannia zlochyniv u vydi zlozhyvannia posadovym stanovyschem derzhsluzhbovtsiamy v Ukraini. *Pravo i suspilstvo*. 2019. № 5, ch. 2. S. 135–141. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/5_2019/part_2/24.pdf

T. V. Kachan. IMPROVING THE INVESTIGATION OF ABUSE OF POWER OR POSITION AT THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article examines the peculiarities of investigating abuse of power or official position at the current stage of development of Ukraine. The author emphasizes that abuse of power and official position is a serious social problem, since abuse of power can lead to great harm to society and depletion of trust in state institutions.

To counteract this phenomenon, it is important to develop control systems, conduct effective anti-corruption work and ensure a high degree of accountability. It is also necessary to emphasize ethical standards in the civil service and business, and to raise the level of education and awareness among civil servants, inspectors, and the public.

Recently, certain peculiarities have been noted in the mechanism of fraud, the ways of committing and concealing it in various areas of economic activity, in particular, the use of fictitious (forged) documents containing information about services provided that did not actually take place. Document forgery is often used as a means of committing or disguising the underlying criminal offense. However, the discovery of document forgery does not relieve the investigator of the obligation to prove the fact of embezzlement or misappropriation, since official forgery is only an intermediate tool for committing a more serious crime.

After analyzing the investigation of abuse of power or position in Ukraine, the following areas for improving this process were identified: 1) regulation of the conceptual and categorical apparatus: it is important to define clear and specific terms and concepts related to abuse of office to avoid ambiguity and uncertainty in the legislation. This will help to clarify the duties and responsibilities of public officials; 2) development of detection and investigation methods: introduction of standardized methods and procedures for effective detection and investigation of abuse. This may include training of investigators and law enforcement officers, use of analytical tools, and improved cooperation between relevant agencies; 3) technical ability to access information systems: ensuring access to modern information technologies for law enforcement agencies, including automated databases and

systems. This will facilitate faster exchange of information and detection of cases of abuse; 4) creation of specialized units: considering the possibility of creating special units within law enforcement agencies that specialize in abuse of office; 5) public and media engagement: ensuring transparency and accountability through active involvement of the public and media. This may include establishing reporting mechanisms and regularly informing the public about investigations.

Keywords: *abuse of power, abuse of office, pre-trial investigation, criminal liability, criminal proceedings.*

Стаття надійшла до редколегії 8 листопада 2023 року